

Beata Będzik

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

WYBRANE KOMPONENTY KAPITAŁU SPOŁECZNEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

SELECTED COMPONENTS OF SOCIAL CAPITAL IN RURAL AREAS OF ZACHODNIOPOMORSKIE VOIVODSHIP

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, zaufanie, partycypacja, zaangażowanie, obszary wiejskie

Key words: social capital, trust, participation, engagement, rural areas

JEL codes: R59

Abstrakt. Wobec zróżnicowania rozwoju współczesnych społeczeństw, którego nie da się wyjaśnić różnicą w dostępie do trzech, do tej pory kluczowych, determinant wzrostu gospodarczego, coraz większą uwagę zaczęto poświęcać tzw. czynnikom miękkim, które stały się wyznacznikami potencjału rozwojowego gospodarstwa. W ostatnim czasie to kapitał społeczny staje się głównym przedmiotem dyskursu politycznego i naukowego w wyjaśnianiu generatorów rozwoju społeczno-gospodarczego. Jako kategoria słabo poznana i zbadana wymaga ciągłych analiz, a z uwagi na promień jej oddziaływania empiria powinna odbywać się na poziomie lokalnym. Ciągłe braki badawcze powodują pewien niedosyt analityczny. Celem artykułu jest próba przedstawienia wybranych komponentów kapitału społecznego na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego. Podjęta próba wykazała relatywnie niski poziom kapitału społecznego w zachodniopomorskich gminach wiejskich pod względem wybranych komponentów. Prowadzi to do konkluzji, że w celu zabezpieczenia wzrostu gospodarczego w przyszłości, należy już teraz rozwijać kapitał społeczny, gdyż jego tworzenie i pomnażanie ma charakter długookresowy.

Wstęp

W ostatnim czasie wiele uwagi w dyskursie publicznym, ale także badaniach naukowych zaczęto poświęcać czynnikom miękkim, jako głównym generatorom współczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego rozwiniętych gospodarstw. Kluczowym czynnikiem wśród nich okazuje się kapitał społeczny, który nie tylko został dostrzeżony na płaszczyźnie teoretycznej, ale również doceniając wagę jego utylitarnego charakteru, wkomponowano go w wiele dokumentów w wymiarze strategicznym.

Kapitał społeczny jest kategorią interdyscyplinarną, którą ekonomia przejęła z socjologii i która nadal żyje na styku tych dwu dyscyplin. Precyzując, należy stwierdzić, że choć najżywiej dyskutowana jest przez ekonomistów i socjologów, jednak zauważana jest również przez psychologów, polityków, kulturoznawców i antropologów. Kapitał społeczny definiowany jest niejednoznacznie z uwagi na jego nienamacalność i trudność pomiaru. Dodatkowe trudności wynikają z jego wieloaspektowości, będącej często wypadkową różnych celów, które realizują poszczególne badacze. Według James'a Colemana [1990] jest to zespół zasobów zakorzenionych w stosunkach rodzinnych oraz w społecznej organizacji danej wspólnoty. Robert Putnam [1995] utożsamiał kapitał społeczny ze strukturami społeczeństwa obywatelskiego, natomiast według OECD kapitał społeczny jest siecią zależności kreowanych przez normy, wartości i przekonania, które ułatwiają współpracę wewnątrz grup społecznych i między nimi. Immanentną cechą kapitału społecznego widoczną jednak w każdej definicji jest oparcie go na zaufaniu, współpracy czy zaangażowaniu [Coleman 1990, Putnam 1995, Fukuyama 1997, Bordieu 1986].

Według Banku Światowego kapitał społeczny odnosi się do instytucji, norm i relacji, które kształtują jakość oraz ilość społecznych interakcji danej wspólnoty, nie stanowi jednak wyłącznie sumy instytucji będących podstawą społeczeństwa, ale jest swoistym klejem, spoiwem, które je łączy [ONS 2001]. Tak więc kapitał społeczny ze swej istoty wpisuje się w nurt nowej ekonomii instytucjonalnej koncentrującej się na roli instytucji w sprawnym funkcjonowaniu gospodarki. Przy czym instytucje określone przez normy kulturowe, zwyczaje i tradycje mogą mieć charakter formalny i nieformalny, gdyż są to „formalne reguły, nieformalne przymusy oraz sposoby ich narzucania i egzekwowania” [North 1986]. Instytucje utożsamiane z regułami zachowań, strukturami i układami społecznymi, normami i zwyczajami oddziałują na poziom kosztów transakcyjnych będących również w centrum zainteresowania nowej ekonomii instytucjonalnej. A kapitał społeczny, jak wskazuje literatura przedmiotu, obniża koszty transakcyjne, ułatwia działanie i czyni je bezpieczniejszym [Moroń 2009].

Z uwagi na to, że jest to kategoria zbudowana z takich elementów, jak zaufanie, współpraca, partycypacja obywatelska, jego efekty najsilniej ujawniają się na poziomie lokalnym, co implikuje konieczność prowadzenia badań w wymiarze również lokalnym. W artykule zaprezentowano wyniki badań odnoszące się do komponentów kapitału społecznego w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego. Celem pracy jest określenie możliwości rozwoju kapitału społecznego poprzez ocenę stanu poszczególnych jego komponentów w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego.

Materiał i metodyka badań

Wyniki analiz pochodzą z badań przeprowadzonych wśród mieszkańców gmin wiejskich województwa zachodniopomorskiego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Po odrzuceniu niepełnych i/lub nielogicznych ankiet do analiz zakwalifikowano 2409 respondentów. Większość badanych (57,95%) stanowiły kobiety. Odsetek mężczyzn w badanej próbie wynosił 42,05%. Prawie połowa respondentów nie przekroczyła 30. roku życia.

Rozpatrywano trzy komponenty kapitału społecznego: zaufanie (zgeneralizowane, do władz gminy i do instytucji), partycypację w wyborach oraz zaangażowanie (tj. członkostwo w organizacjach pozarządowych, podejmowanie prób wywarcia wpływu lub zrobienia czegoś dla gminy oraz działalność na rzecz lokalnej społeczności). Z uwagi na to, że wszystkie elementy składowe kapitału społecznego mają charakter jakościowy, wykonano przekształcenie zmiennych składających się na kapitał na dane ilościowe. Przyjęto przy tym metodykę nadawania punktów za różne odpowiedzi na pytania dotyczące poszczególnych elementów kapitału społecznego. W tabeli 1 przedstawiono założoną w ww. metodyce punktację. Jak wynika z danych w tabeli 1, punktacja została tak określona, aby świadome działanie na korzyść partycypacji i zaangażowania w gminie, a także większe zaufanie było punktowane na plus, a odpowiedzi przeczące – na minus. Z kolei, odpowiedzi niejednoznaczne (nie wiem/nie pamiętam/trudno powiedzieć) nie były punktowane wcale. Tak przyjęta metodyka oznaczała, że maksymalna liczba punktów określająca kapitał społeczny mogła wynieść 23.

Wyniki badań

Badani zamieszkiwali łącznie 50 gmin wiejskich zlokalizowanych w województwie zachodniopomorskim. Najwięcej ankietowanych osób mieszkało w gminach: Dobra (Szczecińska) (7,31%), Stargard Szczeciński (6,89%), Kołobrzeg (6,48%), Wałcz (6,14%) oraz Kołbaskowo (6,02%). W pozostałych gminach udział respondentów wynosił od 0,58 do 2,99%. Zaufanie zgeneralizowane przekraczało średnią krajową. Większość badanych (70%) była zdania, że w postępowaniu z ludźmi „ostrożności nigdy za wiele”. Według 16% badanych większość ludzi można ufać. Natomiast prawie 13% ankietowanych nie miało zdania na ten temat (rys. 1).

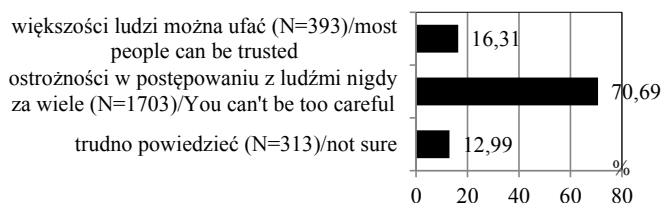
Tabela 1. Zasady przyznawania punktów w poszczególnych elementach kapitału społecznego
 Table 1. Points in particular elements of social capital

Komponent kapitału społecznego/ Component of social capital	Zmienna/Variable	Odpowiedź/Responses	Liczba punktów/ Number of points
Partycypacja/ Participation	partycypacja w ostatnich wyborach samorządowych/ voter participation in local government elections	tak/yes	1
		nie/no	-1
		nie pamiętam/I do not know	0
Zaufanie/Trust	zaufanie zgeneralizowane/ general trust	większości ludzi można ufać/most people can be trusted	1
		ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele/you can't be too careful	-1
		trudno powiedzieć/not sure or I do not have a statement	0
	zaufanie do władz gminy/ trust the municipality	zdecydowanie tak/definitely yes	2
		raczej tak/rather yes	1
		raczej nie/rather no	-1
		zdecydowanie nie/definitely no	-2
		trudno powiedzieć/not sure or I do not have a statement	0
	zaufanie do instytucji (12 możliwych)/ trust in other institutions	tak/yes	1
		nie/no	-1
		trudno powiedzieć/not sure or I do not have a statement	0
	Zaangażowanie/ Engagement	członkostwo w organizacjach pozarządowych/ membership in non-governmental organizations	tak/yes
nie/no			-1
nie wiem/I do not know			0
podejmowanie prób wywarcia wpływu lub zrobienia czegoś dla gminy/ trying to influence or do something for the community		tak/yes	1
		nie/no	-1
		nie wiem/I do not know	0
działalność na rzecz lokalnej społeczności/ activities in your local community		inicjator przedsięwzięcia/initiator	4
		główny realizator przedsięwzięcia/ main implementer	3
		czynny uczestnik/active participant	2
		bierny uczestnik/passive participant	1
	trudno powiedzieć/not sure or I do not have a statement	0	

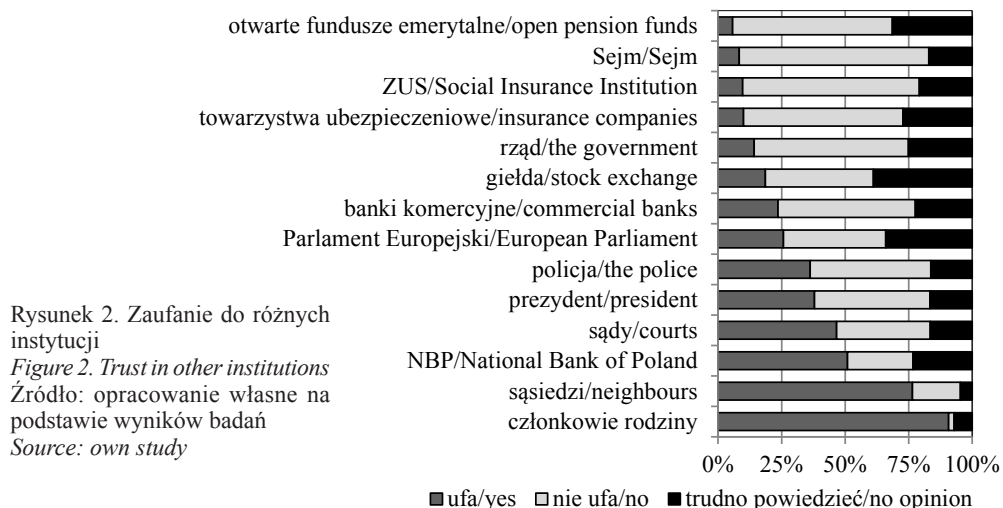
Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Badani w większości nie obdarzali zaufaniem instytucji, takich jak: sejm (74,6%), ZUS (69,57%), OFE (62,81%), towarzystwa ubezpieczeniowe (62,76%), rząd (60,77%) i banki komercyjne (54,01%). Natomiast zaufanie badani mieli przede wszystkim wobec członków swoich rodzin (90,74%) i sąsiadów (76,42%). Ponadto, co druga osoba (50,89%) ufała Narodowemu Bankowi Polskiemu. W przypadku zaufania względem pozostałych instytucji i osób badani byli bardziej podzieleni. Prezydentowi ufało 37,94% ankietowanych osób, nie obdarzało go zaufaniem 45,37, a 16,69% badanych nie miało zdania na ten temat. Parlamentowi Europejskiemu

Rysunek 1. Zaufanie wobec innych ludzi
Figure 1. General trust in other people
Źródło: opracowanie własne
Source: own study

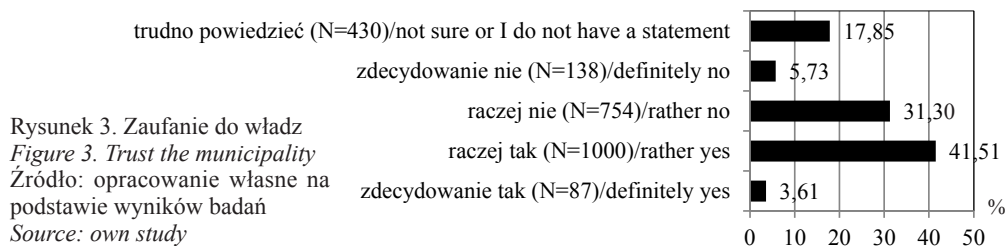

Rysunek 2. Zaufanie do różnych instytucji
Figure 2. Trust in other institutions
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań
Source: own study

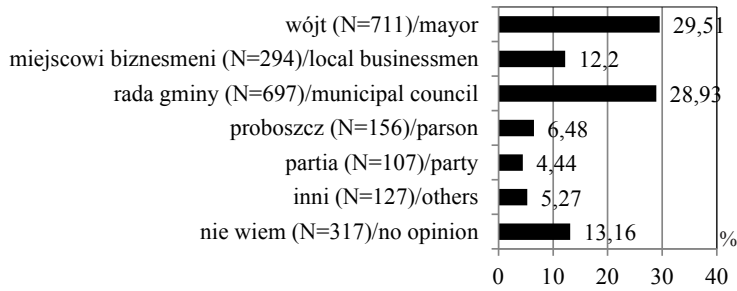
ufała co czwarta ankietowana osoba (25,7%), nie obdarzała tej instytucji zaufaniem 40,31%, a 34% badanych nie miało zdania na ten temat. Policji ufało 36,2% badanych, nie obdarzała jej zaufaniem 47,49%, a 16,31% badanych nie miało zdania na ten temat. Giełdzie ufało 18,56% badanych, nie obdarzała jej zaufaniem 42,51%, a 38,94% ankietowanych osób nie miało zdania na ten temat. Natomiast sądom ufało 46,62% respondentów, nie obdarzała tej instytucji zaufaniem 36,86%, a 16,52% badanych nie miało zdania na ten temat (rys. 2).

Mimo że zaufanie zgeneralizowane było relatywnie niskie, to jednak na lokalnym poziomie wskaźnik ten wyraźnie wzrastał (rys. 3). Im mniejsza odległość dzieliła badane obiekty, tym zaufanie było wyższe. Stąd właśnie konieczność formułowania strategii i dobierania narzędzi budujących kapitał społeczny na lokalnym poziomie. Ankietowani w zdecydowanej większości ufali władzom gminy. Taką opinię wyrażano najczęściej wśród badanych (41,51%). Zdecydowanie ufało władzom gminy 3,61% respondentów. Co trzecia osoba raczej nie ufała władzom gminy (31,3%), a 5,73% ankietowanych osób zdecydowanie nie ufało. Pozostałe 17,85% badanych nie miało zdania na ten temat.

Za osoby, które mają w gminie największą siłę oddziaływania badani najczęściej uważali wójta (29,51%) i członków rady gminy (28,93%). Ponadto 12,2% respondentów upatrywało

Rysunek 3. Zaufanie do władz
Figure 3. Trust the municipality
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań
Source: own study

Rysunek 4. Osoby, które w opinii respondentów mają największą siłę oddziaływania w gminie

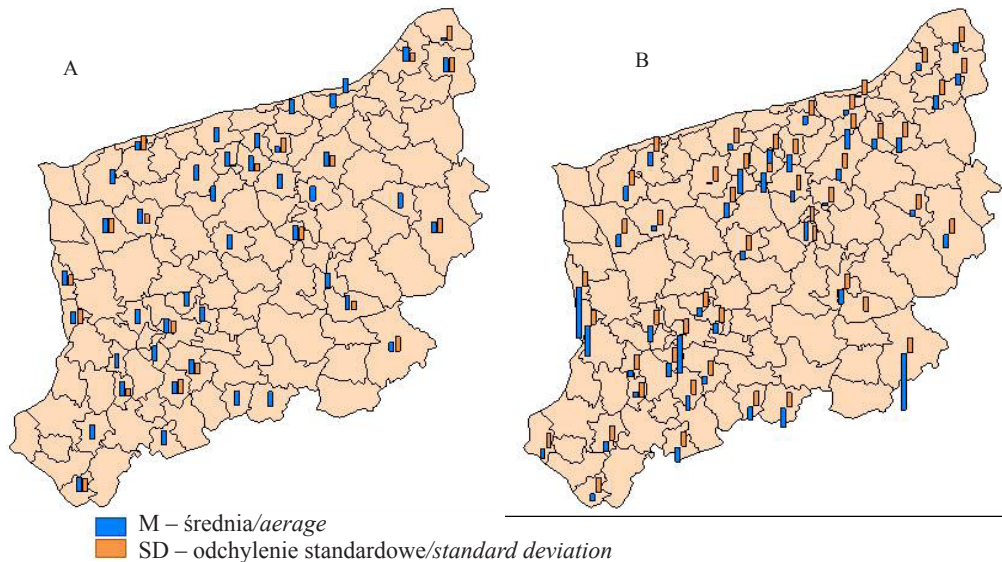
Figure 4. Persons who have the greater impact in the local society

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own study

taką siłę w miejscowych biznesmenach. Mniejszy odsetek badanych wskazywał w tym miejscu proboszcza (6,48%), partię (4,44%) i inne osoby (5,27%). Natomiast 13,16% badanych nie miało wiedzy na temat osób mających największą siłę oddziaływania w gminie (rys. 4). Znamienne jest to, że choć największą siłę oddziaływania, zdaniem respondentów, mieli wójt i rada gminy, to wśród osób, które faktycznie działają w gminie dla dobra ogółu te jednostki były relatywnie rzadko wskazywane.

Na rysunkach 5 i 6 na mapie województwa zachodniopomorskiego przedstawiono średnie wyniki partycypacji, zaufania i zaangażowania, obrazując podstawowe statystyki opisowe (średnią i odchylenie standardowe) poszczególnych elementów kapitału społecznego, a także całościowo kapitału społecznego w badanych gminach wiejskich.

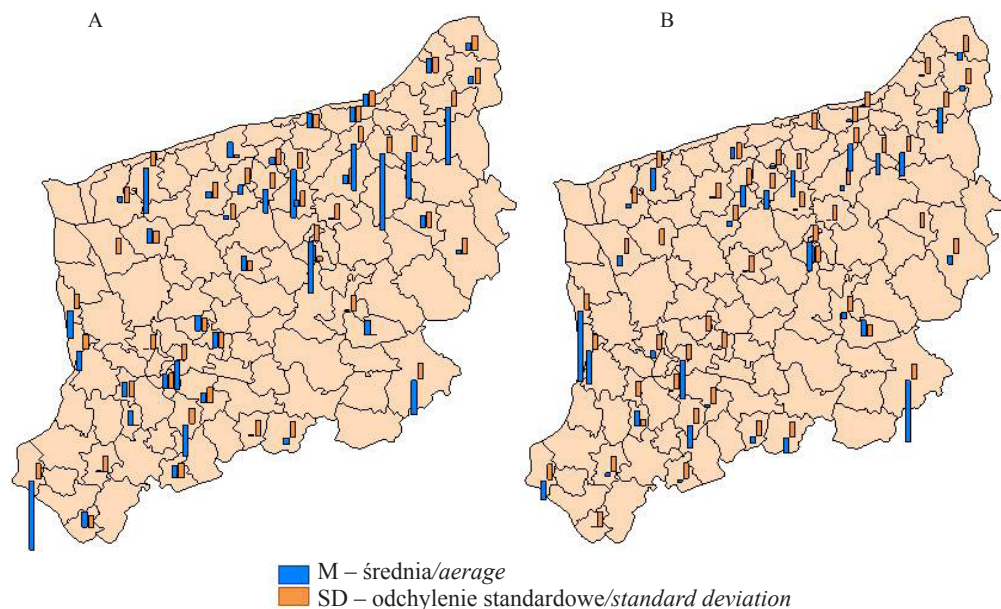

Rysunek 5. Poziom partycypacji (A) oraz zaufania (B) w badanych gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego

Figure 5. Participation level (A) and trust (B) in the examined rural communes of the Zachodniopomorskie voivodeship

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 6. Poziom zaangażowania (A) oraz kapitału społecznego (B) w badanych gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego

Figure 6. Level of engagement (A) and social capital (B) in the examined rural communes of Zachodniopomorskie voivodship

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own study

Poziom partycypacji (średnia 0,46) w zakresie punktowym od -1 do 1 w żadnej z gmin nie przyjął wartości ujemnej, co oznacza, że respondenci raczej uczestniczyli w wyborach samorządowych. Pod względem zaufania (rozpiętość punktowa od -16 do 16) zróżnicowanie było już wyższe i sięgało od -7,37 w gminie Dobra do 0,9 w gminie Kozielice, przy czym wartość dodatnią, choć i tak bliską 0, otrzymano w dwóch gminach, natomiast wartość 0 w jednej gminie. Oznacza to, że większość respondentów nie darzyła zaufaniem wskazanych podmiotów. Wysokie wartości odchylenia standardowego wskazywały na duże zróżnicowanie przestrzenne (rys. 5).

Poziom zaangażowania w przedziale od -2 do 6 był umiarkowany i wyniósł średnio 0,10. Najniższą wartością cechowała się gmina Świeszyno (-1,82), a najwyższą gmina Ostrowice (3,47). Odchylenie standardowe w przypadku zmiennej „zaangażowanie” przyjmowało dużo niższe wartości niż w przypadku zaufania. Z kolei tak zmierzony kapitał społeczny cechowało duże zróżnicowanie przestrzenne – od -8,15 do 4,9 w Kozielicach. Jedynie w 14 gminach poziom kapitału społecznego wykazywał wartość dodatnią, co oznacza, że mieszkańcy uczestniczyli w wyborach oraz angażowali się w sprawy gminy przy umiarkowanym zaufaniu do innych oraz do instytucji. Wartość ujemna oznacza, że pod względem analizowanych zmiennych respondenci wykazywali się większą biernością (rys. 6).

Wysoki poziom odchylenia (często przekraczający 100% wartości bezwzględnej średniej) świadczy o dużym zróżnicowaniu w obrębie badanych pod względem zarówno partycypacji, zaufania, zaangażowania, jak i kapitału społecznego.

Podsumowanie

1. Mieszkańcy gmin wiejskich województwa zachodniopomorskiego nie przejawiali zainteresowania sprawami gminy ani działalnością na rzecz lokalnej społeczności. Byli też słabo zorientowani w działaniach gminy. Pomimo dość dużej nieufności zgeneralizowanej raczej darzyli zaufaniem władze gminy.
2. Wśród mieszkańców przeważały oceny, że osobiście nie mają wpływu na to, co dzieje się w ich gminie. Większość z nich nie podejmowała nigdy prób wywarcia wpływu, aby zrobić coś dla gminy, a tylko nieliczni pełnili kiedykolwiek rolę inicjatora lub głównego realizatora jakiegoś przedsięwzięcia w działalności społecznej. Ponadto, tylko nieliczni byli członkami partii politycznych czy organizacji społecznych. Znalazło to odzwierciedlenie w wynikach analiz zaangażowania, pod względem którego widać duże zróżnicowanie w badanych gminach.
3. Mieszkańców gmin wiejskich województwa zachodniopomorskiego cechowało raczej ograniczone zaufanie do innych ludzi, a większości instytucji publicznych nie darzyli w ogóle zaufaniem. Jedynie w przypadku instytucji, takich jak NBP i sądy oraz w przypadku członków rodziny i sąsiadów większość badanych zadeklarowała zaufanie wobec nich.
4. Poziom i jakość poddanych analizie komponentów kapitału społecznego wskazuje na przyszłe trudności w budowie, a następnie w pomnażaniu kapitału społecznego jako niezbędnego generatora przyszłego rozwoju.

Literatura

- Bourdieu Pierre. 1986. The forms of capital. [W] *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, red. John Richardson, 241-258. New York: Greenwood Press.
- Coleman James. S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Fukuyama Francis. 1997. *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. Warszawa Wrocław: PWN.
- Moroń Dorota. 2009. Kapitał społeczny – próba definicji. [W] *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, red. D. Moroń, 25-38. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- North Douglass. 1986. „The New Institutional Economics”. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 142: 230-237.
- ONS (Office for National Statistics). 2001. *Social Capital: A review of the literature*. United Kingdom: Office for National Statistics, Social Analysis and Reporting Division.
- Putnam Robert. 1995. *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1995, s. 257-259.

Summary

Given the diversity of development of modern societies, which can not be explained by differences in access to three, until now key determinants of economic growth, more and more attention began to devote so. soft factors, which have become determinants of the development potential of economies. Social capital becomes the main subject of political and scientific discourse explanation generators socio-economic development in recent years. Social capital remains poorly understood and requires analysis. Studies of social capital should be done at the local level. This article attempts to present some components of social capital in the zachodniopomorskie rural areas. Attempt to showed a relatively low level of selected components of social capital in rural areas of zachodniopomorskie voivodship. This leads to the conclusion that social capital should develop now in order to secure economic growth in the future. Social capital building should be a priority now as a long term.

Adres do korespondencji
 dr Beata Będzik (orcid.org/0000-0003-1052-0977)
 Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
 ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin
 e-mail: beata.bedzik@zut.edu.pl